

Списание ЕПОХИ
Издание на Историческия факултет на
ВТУ „Св. св. Кирил и Методий“

Journal EPOCHI [EPOCHS]
Edition of the Department of History of
St. Cyril and St. Methodius University of Veliko Turnovo

Том / Volume XXV (2017),
Книжка / Issue 1

“САМО ТОЗИ МИ Е ВЗЕЛ МАЙСТОРЛЪКА!”¹ – ПО СЛЕДИТЕ НА ЕДНА ФОТОГРАФИЯ

Юлия СИМЕОНОВА

“JUST THIS ONE HAS TAKEN MY CRAFTSMANSHIP!” – FOLLOWING THE STEPS OF A PHOTOGRAPHY

Yuliya SIMEONOVA

Abstract: This publication is part of a family history which is dedicated to Todor Slavov Doychev who has fallen on the Dobrudzha Front during the First World War. The interest in this issue was arisen by a family photography and by the stories of some relatives. My personal motivation plays a leading role here – to seek out all the available information about this man in order to keep a promise I had given.

Key words: family history, family photography, promise

В памет на моя дядо!

Настоящата публикация е част от фамилна история, посветена на Тодор Славов Дойчев (младши подофицер, загинал на Добруджанския фронт по време на Първата световна война). Интересът към този проблем е продиктуван от една семейна фотография и разказите на роднини. Водеща е личната ми мотивация – да издира всички възможни сведения за този човек, за да изпълня едно свое обещание към моя дядо по майчина линия!

Представената фотография е семейна ценност, (док. 1) – последният запазен спомен за целостта на семейство Дойчеви. За историята на тази снимка знам от разказите на дядо си (най-малкото дете). Тя е направена през пролетта на 1915 г., на нея присъстват всички членове на семейството: съпругата – Станка, съпругът – Тодор и общо петте им деца: три момчета и две момичета.

Семейство Дойчеви

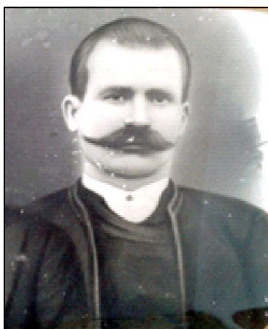
Личен архив

док. 1.

¹ Този израз от заглавието на настоящия текст е зает от заглавието на статията на Стоянка Начева във в. Авренска комуна, брой 15 от 5.04.1990 г. [Начева, С. 1990], в която Слави Тодоров дава интервю и посочва факти от своята биография.

На снимката се вижда абаджийският дюкян на бащата, който е част от къщата им в село Аврен (тогава Момино), Варненско. Запечатани са последните мигове от съвместния им живот. Моментната емоция по лицата, отразена в обектива, подсказва несигурност във време, обхванато от огъня на войната. Образите на децата едновременно разкриват уплаха и гняв от бъдещето, а бащата – като стожер, със спокоен и твърд поглед сякаш заявява, че е готов да посрещне своята съдба. Единствено майката е направила опит да се усмихне, вероятно за да окуражи своите близки, подтиквана от дълбокото си и силно майчино чувство, че най-скъпото ѝ няма да пострада. Всички са облечени в дрехи, изработени от Тодор, който е майстор шивач на селото, вдъхновител на тогавашната авренска носия [Начева, С. 1990, pass.].

Тодор Дойчев

Личен архив

док. 2

Тодор Славов Дойчев е роден около 1880 г.² в село Аврен (Момино), Варненско, в многолюдната фамилия на Слави и Желяза Дойчеви. Добива грамотност и учи заедно с 5-6 момчета чираци шивашки занаят при местния майстор Кольо Арабаджи Тодоров. Доказателство за неговия талант е фактът, че когато се явили на майсторския изпит, учителят посочил Тодор и казал: *“Е, всички са се научили да шият, но само този ми е взел майсторлъка!”* [Начева, С. 1990]. Дълги години в Аврен и околните села за майсторлъка на Тодор Дойчев се разказват легенди. Неговата мярка не е била като на другите терзии, стигало му само да види човека. После разкроявал плата с железния метър³ (който и до днес е скъп семеен спомен) и започвал да шие на ръчната машина, а като навлечал клиента дрехата, тя била така ушита, че му стояла като по калъп.

Силата му е била в изработването на мъжки и женски горни дрехи. Шиел за жените оброчени с кожи “контошчета”, а за мъжете – потури, дамадани (аби), каплами (дълги балтони, подплатени с кожа), кюркове, каваци (връхна дреха без ръкави с извити чепаци) и други изделия. Важен естетически елемент за него е украсата с гайтани, които всяка жена сама си правела, или пък гайтани, купени от Габрово. Тодор не успял да забогатее от шивашкия занаят. Той имал щастието да се задоми и да осигури приличен живот на семейството си. Преди да го мобилизират, завършил къщата си на два ката.⁴

През 1904 г. се жени за Станка Тодорова. На следващата година се ражда първото им дете Желяза, а след това – през две години, през 1907 г. се появява Пено, през 1909 г. – Александър и през 1912 г. – Пауна. През 1914 г. проплаква последното им дете – дядо ми Слави, след което постепенно затихват хубавите и спокойни дни.

През септември 1915 г. в страната е обявена обща мобилизация. На територията на град Варна е сформиран 48-ми Пехотен полк под командването на подполковник Христо Енчев [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 1, а.е. 8]. В общия ход на събитията Тодор Дойчев е мобилизиран и получава повиквателна, като е зачислен на военна служба към 48-ми полк, 6-та рота, 4. взвод [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 1, а.е. 8, л. 15]. Поради своята грамотност е произведен в младши подофицер и става командир на отделение. С обявяването на общата мобилизация 4-та пехотна Преславска дивизия, в състава на която е 48-ми Пехотен полк, получава задача да действа в североизточна посока към района на Доб-

² Родената година е мое предположение, тъй като е заведен на военна служба през 1900 г.

³ Всички в семейството го знаехме като аршина на дядо Тодор.

⁴ По спомен от разказите на дядо къщата е построена в периода 1909 – 1911 г.

руджа. Първоначално войсковата част остава в очаквателно положение в с. Гагалья, а след това – и при с. Тетово (Русенско) [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 2, а.е. 28, л. 1], където продължават със занятията по строева и тактическа подготовка.

На 1.09.1916 г. в 11 часа полкът получава заповед да настъпи към румънската граница между селата Настрадаин и Хаджи Факлар [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 2, а.е. 28, л. 1]. Тук започва бой между челния отряд (7-ма рота) и неприятеля. След кратка престрелка противникът се оттегля, опожарявайки района. На 3 и 4 септември войската остава на позиции, усъвършенствайки окопите си. На 4-ти септември се издава оперативна заповед за атакуване на Тутраканската крепост, но по-късно атаката е отложена за следващия ден. Полкът остава на бригадна поддръжка при с. Дайдър (днес с. Шуменци), в северозападната част на гората [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 2, а.е. 28, л. 1].

На 5-ти септември на разсъмване се издава оперативна заповед, в която подробно се дават указания за атаката на Тутраканската крепост. Подчертано е, че лявата колона, под командването на майор Марашлиев, с една дружина и две картечници ще следва колоната на 19. полк и ще действа до овладяването на укрепление № 5. Дясната колона, под командването на майор Комсиев, с една дружина и 4 картечници ще следва тази от 19. полк и ще действа до овладяването на крепостта. Точно в 6.30 часа сутринта започва бомбардировката на фортовете и за няколко минути цялата крепост е покрита с дим и прах. Това повдига духа на войниците, така че, когато в 8.00 часа се издава заповед за общо настъпление, всички се понасят напред въпреки силния неприятелски огън. В 9.30 часа дружините вече са до телените мрежи [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 2, а.е. 28, л. 1]. След като не може да се установи огнева връзка с германския отряд на майор фон Хамершайн вляво, левият фланг е открит и лявофланговата дружина понася ударите на неприятелския огън. В резултат на това войниците се спускат до телените мрежи и остават неподвижно в мъртвото пространство. С идването на командира на полка се подава сигнал за атака. По това време неприятелският огън е в затишие и противникът, окончателно разколебан, се оттегля от окопите си. В същия момент пионерите вече са при телените мрежи, режейки и правейки проходи, през които настъплението е факт и с викове „ура“, започва преследване на противника.

В 10.30 часа фортовете № 5 и 6 са овладени. Така след кратък, но ожесточен бой два важни редута от Тутраканската крепост падат. Противникът – омаломощен, дезорганизиран, хвърляйки пушки и раници, отстъпва към града. На следващия ден гарнизонът на крепостта окончателно капитулира.

В боевете на 5 и 6 септември 1916 г. 48-ми пехотен полк в състав 38 офицери и 2 615 бойци, действайки като бригадна поддръжка зад 19-ти Шуменски, със своето вихрено настъпление атакува и завладява фортовете № 5 и № 6. По време на тези боеве полкът дава големи загуби: сред офицерския състав няма жертви, но са ранени 15 души; убитите войници са 147, ранените 624, а изчезналите – 59 [ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 2, а.е. 28, л. 2].

Сред жертвите, за наше най-голямо съжаление, е младши подофицер Тодор Дойчев, загинал на 5.09. в 11.30 часа (според смъртния акт) край с. Дайдър. Непосредствено след битката за Тутракан командването на 4-та пехотна Преславска дивизия решава всички убити на бойното поле да бъдат погребани във форт № 6 от румънската укрепителна линия на крепостта. В продължение на две седмици жителите на Тутракан и околните села с волски каруци пренасят загиналите българи, румънци, немци и турци. Войниците от вече българския гарнизон на Тутракан поставят дървени кръстове и изписват имената на разпознатите бойци, а неизвестните поставят в общи гробове [вж. **Военно гробище, Тутракан...**, pass.]. През 1922 г. се изгражда паметник – обелиск, запазен и до днес, на който на български, румънски, немски и турски език са изписани думите *“Чест и слава на тия, които са знаили да мрат геройски за тяхното отечество* [вж. **Мемориал, 1916...**, pass.]. През 40-те години дървените кръстове са подменени с каменни, а мемориалът е снабден с дървена ограда. От 1996 г. започва цялостна реконструкция и архитектурно оформление на комплекса. До 2002 г. по проект са изградени входът, паркът пред него с трибуна за официални празници, постаменти за оръдия, създадена е „Алея на славата“, на която са изписани имената на загиналите български войници. Днес Мемориалният комплекс “Военна гробница – 1916 г.” е най-голямото военно гробище от войните за национално обединение на територията на България.

Как преживяват мъката и войната семейство Дойчеви? Най-точният отговор на този въпрос са думите на сина Слави, който в едно свое интервю споделя: *„И добре, че поне къща имахме! Ама къща храни ли шест гърла! Пет деца бяхме, от ситни по-ситни. Майка ми Станка не се женила, за да не пръсне децата си, макар че са идвали да я искат, да я склонят да се задоми отново. Тя*

била единствената жена, член на Кредитната кооперация "Нива", която впоследствие пре-раснала в потребителна кооперация. Ние децата, я виждахме само вечер. Лете тя в тъмно тръгваше за нивите, а зиме – за дърва на мелницата. Успяваше да върти и мъжката, и женската работа в къщата, но се преуморяваше. И въпреки този непосилен труд, ние бяхме едни от най-бедните в селото. По бедност ни даваха книги в училище и тетрадки. А и бащина ръка не ме е погалвала през целия ми живот, ето какво ми е тежало най-много! Децата, които си имаха бащи, пък и възрастните ми викаха – "Бабиното Станкино Слави", а не ми казваха Слави Славов по баща. Трудно израснахме, но станахме хора. Нито един от нас не остана неук, майка ми не би го позволила. Всички знаехме да четем, да пишем и да смятаме, преди да поемем своя житейски път. За съжаление нито един от нас не наследи занаята на баща ми!" [Начева, С. 1990, с. 1]

От всичките пет деца единствено Александър показва наклонност към шивашкия занаят. През 1930 г. при нелеп инцидент по време на отбиване на военната служба е затиснат от голяма маса пръст, кракът му е откъснат и той умира от кръвозагуба. Станка, като силна българска майка, успява да се пребори с тази мъка, подкрепяна от останалите си деца и от годеницата на Александър, която до края на живота си продължава да посещава неговия гроб. Майката Станка умира на 10.02.1956 г. на 72-годишна възраст.

Всички останали наследници успяват да създадат свои семейства. Най-голямата дъщеря – Желяза – се омъжва за Тодор и ражда две деца – Ради и Тодорка. По-големият брат Пено също има две деца и доживява до почти 100-годишна възраст. Интелектуалката в семейството е Пауна, която рано се отделя от дома, за да учи в гр. Варна. Тя се омъжва за моряка Петър и им се раждат две момичета – Петрана и Станка.

Дядо Слави създава свое семейство в бащината къща. Там заедно със своята съпруга Златка отглеждат двете си деца – Слави и Тодорка – моята майка (кръстена на дядо си Тодор). Заедно с тях е и баба Станка, която до края подкрепя и подпомага децата и внуците си.

Провокирана от едно обещание и от една обща семейна фотография, с настоящето изложение правя опит за възстановяване на историята на семейство Дойчеви. Едно обикновено селско българско семейство, преживяло много мъка и неволи, но успяло да се съхрани във времето. Като техен наследник, мой личен и професионален дълг е запазването на нашата родова памет. Тя ме задължава да я предам на синовете си, защото искрено вярвам, че само когато помним своето минало и знаем кои сме, ще имаме шанс за по-достойно бъдеще!

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Извори и архивни материали:

ЦВА – В. Търново, ф. 88, оп. 1 – 2. [TsVA – V. Tarnovo, f. 88, op. 1 – 2.]

Публикации:

Начева, С. 1990 – Стоянка Начева. "Само този ми е взел майсторлъка!". – Авренска комуна, брой 15 от 25.04.1990 г. [Nacheva, S. 1990 – Stoyanka Nacheva. "Samo tozi mi e vzел maystorlaka!". V: Avrenska komuna, broj 15 от 25.04.1990 г.]

Електронни ресурси:

Военно гробище, Тутракан... – Военно гробище, град Тутракан. – В: 100 национални туристически обекта < http://www.tourism-bg.net/obekti/53.2_tutrankan_voenno_grobishte.html, достъпен – 15.11.2015 г. >. [Voенно grobishte, Tutrankan... – Voенно grobishte, grad Tutrankan. – V: 100 natsionalni turistichecki obekta]

Мемориал, 1916... – Мемориален комплекс "Военна гробница – 1916 г." – В: туристически информационен център. Град Тутракан < http://www.tic.tutrankanobs.net/kultura_i_istoria/memorial/memorial.html, достъпен – 15.11.2015 г. >. [Memorial, 1916... – Memorialen kompleks "Voenna grobnitsa – 1916 г." – V: turistichecki informatsionen tsentar. Grad Tutrankan]

Съкращения:

ЦВА – В. Търново – Централен военен архив – Велико Търново